

Bilgi Gediği Hipotezinde Tekno İyimserlik ve Tekno Kötümserlik

Ramazan Çelik¹

Bu çalışma ile teknolojinin toplum ve bireyden ziyade hâkim güçlere hizmet ettiğini savunan görüşler bilgi açığı kuramı kapsamında değerlendirilmektedir. Teknolojik determinizm üzerinden, teknolojinin iyimser yönlerinden ziyade kötümser sonuçlarının dünya toplumlarında ortaya çıkardığı farklılıklar irdelenmektedir. Teknolojinin toplumlar arasında nasıl bir uçurum yarattığına değinen bu çalışma ile teknolojik ilerlemenin dünya geneli için neyi ifade ettiği anlatılmaktadır. Bilgi açığı kuramı bağlamında tekno iyimserlik ve kötümserliğin irdelendiği bu çalışma, teknolojinin ülkeler ya da bölgeler arasında ortaya çıkardığı uçurumun teknogerçekçilik bağlamında yeniden değerlendirilmesi gereğine vurgu yapmaktadır. Çalışma ayrıca teknolojiyi övenler ile yerenler arasındaki farklılıklara ve teknolojinin toplumlar arasındaki dijital uçurumu nasıl derinleştirdiğine de değinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi açığı hipotezi, teknolojik determinizm, teknogerçekçilik, dijital bölünme, yeni medya.

Techno-Optimism and Techno-Pessimism In The Knowledge-Gap Hypothesis

With this study, the opinions defending that the technology serves the ruling powers rather than the society and the individual are being evaluated within the scope of knowledge-gap hypothesis. Through technological determinism, differences among world societies result from pessimistic outcomes of technology are being examined rather than the optimistic aspects of technology. With this study, which mentions what kind of a gap is created by the technology among societies, it is being explained what the technological improvement means for the whole world. This study in which techno-optimism and pessimism are examined in terms of knowledge-gap hypothesis, emphasizes the need of reevaluation of the gap among countries and regions that technology has created, within the context of techno-realism. In addition, this study also mentions the differences between those who praise or criticize the technology and how technology has deepened the digital divide among communities.

Keywords: Knowledge-gap hypothesis, technological determinism, technorealism, digital division, new media.

Giriş

Emile Durkheim'in kolektif toplum bilinci ile Sanayi Devrimi'ne başlangıç yapan insanlık tarihi, bu süreç ile birlikte insanlığın gelişimi adına toplumsal faktörlerin önemli olduğu ideası üzerinden, devrimin çarklarını döndürmeye başlamıştır. Zaman ilerledikçe, teknoloji bireye göre daha önemli konuma geldikçe, roller ve "değer verme" yaklaşımları da değişmeye başlamıştır. Bu değişim, "teknoloji insan içindir" düşüncesini değiştirmiş, "teknoloji iktidar içindir" ideası ile dönen çarklar arasında bireyi ve toplumu göremez noktaya getirmiştir. Bu süreç ile ilgili verilebilecek örnekler oldukça fazla olsa da, kısaca Henry Ford'un ilk seri üretim sistemi olan "T" üretim bandını örnek olarak gösterebiliriz. "T" modeli ilk seri otomobil üretim

¹ Dr. Öğretim Üyesi. Trakya Üniversitesi Edirne Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, ramazancelik@trakya.edu.tr, Telefon: 05354012033

modelidir ve bu seri üretimde kazanılan zaman ve para faktörleri iktidar, birey ve toplum üçgeninde iktidarın lehine işlemiştir. Charlie Chaplin'in "Modern Zamanlar" filmi yine başka bir örnek olarak gösterilebilir. Filmde gösterilen fabrikada çarklar, toplumun ya da bireyin çıkarları için değil, iktidar veya patronun çıkarları noktasında sistemin işlemesi için dönmektedir. Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere, teknoloji birey için mi yoksa gücü elinde bulunduran iktidar için mi önemlidir? sorusu bu çalışmanın ana eksenini oluşturmakta ve sorgulanmaktadır.

Sanayi devrimi sonrası bireyin ve toplumsal dinamiklerin teknoloji ile yaşadığı dönüşümün ele alındığı bu çalışmada, teknoloji, birey ve toplum ekseninde sürecin nasıl işlediği ve teknolojinin etkisinin tam olarak ne olduğu da sorgulanmaktadır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında ise bilginin dünyadaki dönüşümünü sağlayan teknolojinin, bilgi açığı kuramı bağlamında bir üretkenlik sorunu yarattığına ve bununla zamanla tekno iyimser ve tekno kötümser yaklaşımları nasıl tetiklediğine değinilmektedir.

Bu yaklaşımların getirdiği sonuçlar noktasında ortaya çıkan dijital bölünmenin nedenlerinin de aktarıldığı bu çalışmada, tekno iyimser ya da tekno kötümser olmanın yerine teknoloji ve demokrasi bağlamında teknogerçekçi olmanın daha doğru bir bakış açısı olduğuna değinilmektedir. Çünkü teknogerçekçilere göre, ne teknolojiden tamamen vazgeçmenin ne de teknolojiye tamamen bağlı kalmanın doğru olmadığı, bunun yerine her iki davranış biçiminin dengeli kullanımının daha olumlu sonuçlar elde etmeye yarayacağı belirtilmektedir.

Birey ve Toplumun Sanayi Devrimi Sonrasındaki Konumu

Sanayi Devrimi ile birlikte devrim öncesi toplumun ya da bireyin, devrim sonrası yaşadığı değişimi Armand Mattelart şu şekilde ifade eder: "Endüstri öncesi toplumun 'doğaya karşı' bir oyun olmasına karşılık, endüstri toplumu 'üretmiş doğaya' karşı bir oyun, endüstri sonrası toplum 'kişiler arasında bir oyundur'. Bilimsel dünyanın, özellikle bir araştırma topluluğunun örgütlenmesi, bunun görünümüdür: hiyerarşi ve eşgüdümünden çok, işbirliği ve karşılıklık". (Mattelart, 2012: 63) Fransız Mattelart, endüstriyel bir sınıflandırma ile insanlık tarihini üretim ilişkileri temelinde bir oyun olarak algılamış, önce bireyin "doğaya karşı bir oyun" ile varlığını sağladığını, sanayi toplumu ile üretim faaliyetlerinin teknolojik boyutunun "üretmiş doğayı yarattığını" söylemiştir. Burada aslolan üretilmiş doğanın "kişiler arasında bir oyun"a dönüştüğü dönemdir ki, bu dönem sanayi sonrası dönemdir. Mattelart'ın bu tanımlaması, enformasyonun başlangıç dönemine yönelik bir atıf yapmada kolaylık sağlamaktadır. Zira sanayi sonrası toplumsal değişimlerin getirdiği dinamiklerin temelinde bir enformasyon toplumu yatmaktadır ve teknolojinin hızla devrim kazandığı bir döneme doğru bir ilerleyiş söz konusudur.

Mattelart'a göre endüstri sonrası toplumda sağlık, eğitim ve toplumsal hizmetlerin gelişmesi, özellikle de teknik ve profesyonel hizmetlerde araştırma, değerlendirme, bilgi işlem ve sistem analizinin çok artması önemlidir. Mattelart, profesyonel ve teknisyen sınıfının gelişme oranının, vasat iş gücünün iki katı, fen bilimcilerinin ve mühendisliklerin ise üç katı olduğunu söyler. Böylece "üniversitelerde, araştırma örgütlerinde, meslek topluluklarında ve hükümette" yerleşen yeni bir aydın sınıfı oluşur. Katmanlaşma açısından ve erk ölçeğinde, endüstri toplumunun baskın kişisi iş adamı, birincil toplumsal alanı şirkettir. Endüstri sonrası toplumda bu merkezilik, fen bilimcilerinin, üniversitenin ve araştırma merkezlerinin olur. Sınıfı yapılan iş belirlendiğinden, endüstri toplumunun "temel ilkesi" olan kuramsal bilgiyi derleyen ve sınayan bu toplumsal ulamdır (Mattelart, 2012: 62-63). Bilginin temel alındığı bu dönem ile birlikte sanayi toplumundan bilgi ya da enformasyon toplumuna geçiş süreci başlamıştır.

Sanayi Devrimi Sonrası Enformasyon Çağına Geçiş

Enformasyon toplumu ya da çağını kendine has betimlemelerle anlatan Alvin Toffler, ölmekte olan endüstri uygarlığını teknofer, sosyofer, enfosfer ve enerji terimleri ile betimleyerek, günümüz dünyasında gerçekleşen değişimleri incelemektedir.

İster kapitalist, ister sosyalist olsun, bütün endüstri toplumlarında kişisel ve kitlesel mesajların hiçbir sorunla karşılaşmadan dağıtılması için, yaygın bir enfosfer, diğer bir deyişle, bir enformasyon, bilgi ve veri yayma ağı yaratıldı. Bu enfosfer, kişisel davranışları ekonomik üretimle birleştirirken, teknofer ve sosyoferle iç içe kaynaşarak üçü ayrılmaz bir bütün haline geldi. Bu alanlardan her biri, büyük bir sistemin içinde kendine ait görevler üstlenirler. Ama diğerlerinin desteği olmadan, birinin var olması mümkün değildir. Teknofer zenginliği üretir ve dağıtır; sosyofer, birbirlerine bağlı binlerce organizasyonu sayesinde bireylere toplum içinde oynayacakları rolü dağıtır. Enfosfer ise bütün sistemin çalışmasını sağlamak için gereken bilginin üretilip dağıtılmasını sağlar. Hepsisi bir araya geldiğinde, ikinci dalga uygarlığında bir toplumun mimari temelini oluşturur (Toffler, 2008: 47-48).

Toffler'a göre ikinci dalga uygarlığı, sorunları unsurlarına ayırma becerisini fazlasıyla vurguladı ama bu parçaları yeniden birleştirebilme becerisini aynı şekilde ödüllendirmedi (Toffler, 2008: 164). Bu nedenle de başka bir dalga ile sorunların tarihsel boyutları ile yeniden birleştirilmesi ve aralarındaki bağların ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Toffler'ın ikinci dalgayı oluşturan dinamiklerin aksine üçüncü dalga olarak betimlediği yeni dönemin yeni bir sentezi başlattığına vurgu yapması, başta üretim faaliyetlerindeki değişimler olmak üzere toplumu oluşturan yapı taşlarının da geleneksel tarzdan uzaklaşması sonucunu doğurduğunu ifade eder. Toffler'a göre: "Somut bilimden sosyolojiye, psikolojiden ekonomiye –özellikle de ekonomiye- kadar tüm entelektüel alanlarda, muhtemelen büyük ölçekli düşünceye, genel teoriye, parçaları yeniden birleştirmeye geri döneceğiz. Dolayısıyla bundan sonraki yaklaşımımız, yaşamımızı değiştiren değişiklik akımlarını aramak, aralarındaki gizli bağları ortaya çıkarmak şeklinde olmalıdır; sadece bunların her biri kendi başına önemli olduğu için değil, aynı zamanda bu değişimin akıntıları birleşerek daha hızlı akan büyük değişim nehirlerini ve nihayetinde de üçüncü dalgayı oluşturduğu için" (Toffler, 2008: 165).

Enformasyon çağının getirdiklerine yönelik Manuel Castells, bu çağın kilit unsurunun enformasyon teknolojilerinin olduğunu belirtir. Castells'e göre sanayi toplumunun gerisindeki kilit unsur, enerjinin dağıtımı ve üretimi olduğundan, daha önceki sanayi devrimleri için buhar makinesinden elektrige, fosil yakıtlardan nükleer enerjiye uzanan bir yelpazede yeni enerji kaynakları ne demekse, bu devrim için de enformasyon teknolojileri o demektir.

Toplumsal ilerlemede enformasyon teknolojilerinin gelişimine vurgu yapan Castells, yeni enformasyon teknolojilerinin çerçevesini şu şekilde belirtir: Mikro elektronik, bilgisayar, telekomünikasyon, dokunmaksızın bir cismi ışık yardımı ile algılayan opto-elektronik teknolojisi gibi birbirine yaklaşan teknolojiler. Bu birbirine yakın teknolojiler, "ağ teknolojiler" adı altında toplanmaktadır. Bu teknolojik devrimin ayırıcı özelliği, enformasyon çağını niteleyen bilgi ve enformasyonun özelliğidir. Yani bilgi ve enformasyonun bilgi üretimine, bilgi işleme ve iletme aygıtlarına uygulanması, yenilik ile yeniliğin kullanımı arasında, ikisinin birbirlerini beslediği bir zincir oluşturma özelliğidir (Castells, 2008: 38). Castells görüldüğü üzere burada enformasyon çağı için bu çağda kullanılan teknolojilerin birbirlerini geliştirebilme özelliği üzerinde durmaktadır. Teknolojiler Castells'in ifade ettiği gibi birbirini geliştirebilme özelliğine sahip iken, "toplum ve bireyin bu gelişmenin neresinde konumlandığını" sorgulamakta konunun daha iyi anlaşılması için önem arz etmektedir.

Teknoloji, Birey ve Toplum

Teknolojinin bireye ve topluma etkileri, bireyin varoluşsal temelleri üzerinden şekillenir. Barınma, beslenme, iletişim gibi hayati öneme sahip olan meseleler üzerinden doğaya karşı mücadele ile başlayan süreç zamanla iktidar mücadelesine dönüşmüş, tekniğin bu alanlarda geliştirilmesi ise, teknolojinin iktidarın dışına itilmiş olanlara karşı bir silah olarak kullanılması yolunu açmıştır. Geçmişten günümüze, tarihsel akış içerisinde tekniği, bununla birlikte bilimi ve sanayiye, güçlü olan iktidarlar elinde tutmuş ya da geliştirmiş ve tarih sahnesinde dünyayı yönetenler listesinde kendine yer bulmuştur. Günümüzde uzay teknolojisi üzerinden dünyanın süper güç dediğimiz ülkelerinin kendi içlerinde bir yarış halinde olması yukarıda ifade edilenlere verilebilecek en güncel örneği teşkil etmektedir.

Bugünün teknolojik devriminin ayırıcı özelliği, bilginin ve enformasyonun merkezi önemi değil, bu bilgi ve enformasyonun, bilgi üretimine, bilgi işleme/iletme aygıtlarına uygulanması, yenilik ile yeniliğin kullanımı arasında, ikisinin birbirlerini beslediği bir zincir oluşturmasıdır. Yeni teknolojinin devreye girmesi, kullanılması, yeni alanlarda geliştirilmesi arasındaki beslenme zinciri, yeni teknolojik paradigmayla daha da hızlandı. Sonuçta, teknolojinin kullanıcıları tarafından benimsenip yeniden tanımlanırken yayılması, teknolojinin gücünü sonsuzca artırır. Yeni enformasyon teknolojileri yalnızca uygulanacak araçlar değildir, aynı zamanda geliştirilecek süreçlerdir. Kullanıcılar ve yapanlar aynılaşabilir. Böylece kullanıcılar, internet örneğinde olduğu gibi, teknolojinin kontrolünü ele alabilir (Castells, 2008: 40-41). Castells yeni teknolojik paradigmayla, bireye ve topluma önemli roller yüklemekte, bireyi her şeyin kontrolünün merkezine yerleştirmektedir. Ancak teknolojiyi üretenler ile tüketenler arasında, insanlık tarihinden günümüze gücü elinde bulunduranların iktidarı hiç kimseyle paylaşmadıkları unutulmamalıdır.

Yeni toplumsal yapı, enformasyon teknolojilerinde yaşanan devrimsel nitelikteki gelişmelerin bir sonucudur. Bunlardan en önemlileri, enformasyon ile bilgiyi üretmek, iletmek ve dağıtmak yoluyla, toplumsal dönüşüme izin veren yüksek teknolojidir. Bu teknolojiler, bilgisayarlardan, küresel bilgisayar ağlarından, uydu yayınlarından ve telekomünikasyon sistemlerinden oluşmaktadır.

Enformasyon teknolojisi, en genel anlamda, yüksek teknolojinin sunduğu imkânlar doğrultusunda enformasyon ile bilginin, insanlar ve bilgisayarlar tarafından elektronik ortamda yeniden yapılandırılması, biriktirilmesi, işlenmesi, aktarılması, sergilenmesi, organizasyonu ve kullanılması olarak tanımlanabilir. Buradaki diğer temel kriter, elektronik yazılım/görüntü ve ses biçimlerindeki enformasyonun, tüm bunları, -sistem, şebeke, işlev ve süreçleri kullanarak hızlı şekilde ve en ucuz maliyetle gerçekleştirmesidir (Dolgun, 2008: 129-130).

Dolgun'un enformasyon teknolojisi aracılığı ile bireyin enformasyonu yeniden yapılandırması, biriktirmesi, işlenmesi, aktarması, sergilemesi özelliklerini sıralaması, ilk bakıldığında teknolojinin bireyin en önemli yardımcısıymış gibi gözükmesine neden olmaktadır. Castells gibi düşünürlerin "her şeyin başı teknoloji" savının aksine dünyanın bütün coğrafyalarının bu havuzdan yararlanıyormuş gibi aksettirilmesi, aslında Evgeny Morozov'un "Net Yanılsamasını" (Morozov: Net Delusion, 2011) hatırlatmaktadır. Ortada teknolojinin kullanımı ile ilgili bir yanılsama vardır ve bu yanılsamanın sonuçları da net bir şekilde ifade edilmemektedir. Tam bu noktada çalışmamız, bilgi açığı kuramı ile bu yanılsamanın teknolojiyimserlik ve kötümserlikle yeniden değerlendirmeye alınması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Bilgi Açığı Kuramı ve Üretkenlik Sorunu

Bilgi Açığı Kuramı, ilk olarak 1970 yılında ABD’de Minnesota Üniversitesi’nde çalışan Phillips J. Ticheneor, George A. Donohue ve Clarice N. Olien’in “Kitle Medyasının Akışı ve Bilgideki Farklı Büyüme” adlı çalışmaları ile birlikte ortaya çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda konu ile ilgili olarak çok sayıda çalışma yapılmıştır. Kitle medyasındaki bilgilerin bir toplumsal sisteme nüfuzu arttıkça bilgilerin kazanımı sosyo-ekonomik seviyeye göre farklılık göstermektedir. Kitle iletişim araçları tarafından aktarılan bilgiler bu toplumun içerisinde yer alan daha yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip kesimlerince toplumun daha düşük sosyo-ekonomik statüye sahip kısımlarına göre daha hızlı bir şekilde kazanılmaktadır. Böylece bu kesimler arasında var olan bilgi açığı azalmak yerine daha da artmaktadır. Bilgi açığı hipotezini aynı zamanda bir “iletişim açığı” olarak nitelendiren Tichenor vd., bu hipotezi kitle iletişim araçlarının bir konu ile ilgili olarak toplumu geniş bir şekilde bilgilendirme konusunda başarısızlığını açıklayan bir teori olarak görmüşlerdir (Tichenor ve diğerlerinden aktaran: Güz ve Yanık, 2017, 2-3).

Bilgi Açığı Kuramı ya da Bilgi Uçurumu Hipotezi, toplumdaki bilgi artışının yüksek statülü kesimlerde alt kesimlere göre daha fazla olduğunu öne süren yaklaşımdır. Bu yaklaşıma Türkçede bilgi farkı ve bilgi gediği de denmektedir. Bu yaklaşıma göre, kitle iletişim araçlarıyla aktarılan bilginin giderek çoğalmasının toplumdaki bir sonucu da bu bilgiye daha fazla erişme olanağı olan bazı toplumsal katmanların diğerlerine oranla daha fazla bilgi sahibi olması, böylelikle de bu katmanlar arasındaki bilgi açığının zamanla ve bilgi biriktikçe daha da artmasıdır (Mutlu, 2012: 48). Bu kurama göre dikkat edilmesi gereken en önemli ayırım noktası birey ya da toplumlar arasındaki sosyoekonomik yapıya göre bu açığın ortaya çıkmasıdır.

Bilgi açığı kuramına göre, medya yoluyla yayılan bilgilerde yüksek sosyoekonomik katmana dahil olan ve dolayısıyla daha çok ve kaliteli eğitim almış insanlar daha düşük sosyoekonomik statüdeki insanlarla kıyaslandığında verilen bilgiyi daha çabuk ve daha doğru alma eğilimindedirler. Böylece medya herkese bilgi veriyormuş gibi gözükmesine rağmen alt ve üst sosyoekonomik katmanlar arasındaki bilgi farkı kapanmak yerine gittikçe açılır (Yaylagül, 2010: 83-84). Toplumsal dönüşümün temelinde katmanlar arasındaki bilgi farkını artıran ve sosyoekonomik faktörlerin belirleyicisi olan teknoloji, kendisi ile beraber üretkenlik (prodüktivite) gibi önemli bir etkeni de gündeme getirmektedir.

Toplumsal dönüşümün temelinde, sosyoekonomik nedenler vardır. Bu dönüşüm uygun bir zeminde gerçekleşmiş ve üretkenlik (prodüktivite) ile şekillenmeye başlamıştır. Örneğin, İngiliz Sanayi Devrimi’nin kökeninde, son derece güçlü bir ekonomi motivasyonu, karı gerçekleştirme ve büyütme motivasyonu vardır. Karın genişleyen ihraç pazarlarına yönelik imalat faaliyetiyle gerçekleştirilip büyütülebileceğinin görülmesi ise, İngiliz Sanayi Devrimi’nin temel dinamiğini oluşturmuştur. Bu dinamiğin başlattığı sürecin olmazsa olmaz koşulu ise, imalatın geliştirilmesi ve genişletilmesi; daha da önemlisi, prodüktivitenin yükseltilebilmesiydi. Bunu mümkün kılan faktör, teknik buluşların ve teknolojik yeniliklerin üretim organizasyonuna, üretim yöntem ve makinelerine uygulanabilmesi ve ekonominin bütün faaliyet alanlarına yayılmalarının sağlanabilmesiydi (Göker, 2001: 3).

Çağımızı diğer çağlardan ayırt eden önemli nokta, enformasyon teknolojisinde kaydedilen devrimsel sıçramadır ve bunun üretim sürecindeki / iş sürecindeki yansımalarıdır. Bu yansıma, iş sürecindeki yerleşik normlarda köklü değişikliklere yol açmaktadır. Ama bu değişime yolu açmak için gösterilen muazzam çabanın ardındaki temel güdü, prodüktiviteyi artırabilme arayışdır. Teknolojideki ilerlemelerin ortaya çıkışında prodüktiviteyi sürekli olarak yükseltebilme arayışının çok önemli bir rol oynadığı; hatta zaman zaman belirleyici olduğu söylenebilir. İlerleyen teknolojideki her köklü dönüşümü de, bu bağlamda, prodüktivite artışındaki tıkanmalara dönemsel bir çözüm olarak görmek mümkündür. Bütün pazar

ekonomilerinde, enformasyon ve telekomünikasyon teknolojilerini bütün ekonomik faaliyet alanlarında yaygınlaştırmak için gösterilen bunca çabaların temel nedeni de budur. Bu nedenden dolayıdır ki, bunca çabadan sonra, prodüktivitede beklenen artış olmayınca, Nobel Ödüllü Robert Solow bunun için “Bilgisayar çağı her yerdedir; prodüktivite istatistikleri hariç” demiştir (Göker, 2001: 7-8).

Günümüz üretkenlik sistemi enformasyon teknolojilerinin altında bir paradoksa ya da soruna dönüşmüştür. Çünkü temelde bir bilgisayar çağı vardır, ama bunun istatistiklerini üretkenlik temelinde tutmak güçleşmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında, dönemseller ortaya çıkan, buhar ya da içten patlamalı motor teknolojileri, yaşamın hemen hemen bütün faaliyet alanlarını etkileyen ve köklü dönüşümlere neden olan teknolojilerdir. Yeni dönem teknolojiler olan bilgisayar ve teknolojileri ise bütün ekonomik faaliyet alanlarına yayılmadığı, azami faydayı elde edebilecek düzeyde kullanır hale gelmediği ve bu teknolojilerin geliştirebilme becerisinin kazanılması vakit aldığı için özünde bir paradoks oluşturmaktadır.

‘Prodüktivite paradoksu’ olarak anılan bu olgu nedeniyledir ki, enformasyon-telekomünikasyon teknolojilerinin yaygınlaştırılması için gösterilen bunca çabaya rağmen, prodüktivite artışı geç gelmekte ve pek çok ülkede beklenen düzeyde olmamaktadır. Her ülkenin yeni teknolojileri öğrenip özümleme ve azami faydayı sağlayacak biçimde kullanabilir hale gelme yetenek ve kapasitesinin farklı olduğunu da unutmamak gerekir (Göker, 2001: 8). Bu paradoksun toplumlarda farklılık göstermesi teknolojiye olan bakışında yeniden sorgulanması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Çünkü teknolojik gelişmeler toplumlarda sadece ekonomik açmazlar yaratmamakta, aynı zamanda bireyler arasında ya da toplumda sosyolojik ve kültürel farkların daha da derinleşmesine neden olabilmektedir. Bu da temelde teknolojik gelişmelere sadece iyimser bakmanın doğru olmayacağını göstermektedir. Teknolojik gelişmelerin birey ve toplumda sadece iyi değil aynı zamanda kötü etkilerde de bulunabileceği dikkatlerden kaçmamalıdır.

Tekno İyimserlik ve Tekno Kötümserlik

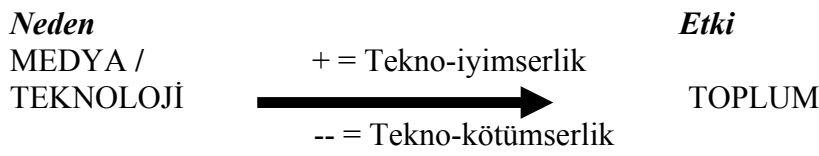
Christian Fuchs, tekno iyimserlik ve tekno kötümserlik kavramlarını teknolojik determinizm (teknolojik belirlenimcilik) üzerinden ele alır ve teknolojik normatif boyutların teknolojik determinizm üzerinden gerçekleşebileceğini ifade eder. Fuchs, eleştirel teoride tekno iyimserlik ve kötümserliğin medyanın nedensellik ilişkisi üzerinden teknolojinin toplum üzerinde nasıl etkiler ortaya çıkardığı ile ilgili önemli bulgulara dikkat çeker.

Eleştirel teoride medyanın nedensellik ilişkisini birey ve topluma yönelik etkilerini bu kavramlar üzerinden irdelemek gerekirse Fuchs’a göre: Eleştirel teorinin niçin medyanın analiz edilmesinde önemli olduğuna ilişkin sebeplerden biri de teknoloji ve bilgilenmenin aslında teknolojik belirleyiciliğe yönelik bizlere alternatif sağladığı ve medyadaki nedensel ilişkileri açıkladığı yönündeki anlayışla ele alındığı gibi, sosyal açıdan bakıldığında kompleks bir şekilde tek boyutsallıktan ve tek yanlılıktan kaçınılması görüşüyle de açıklanabilmektedir. Teknolojik belirleyicilik medya/teknoloji arasındaki nedensellik ilişkisinin bir tür izah şekli olup, toplumun belirli medya ve teknolojinin kesinlikle toplum ve sosyal sistemler üzerinde spesifik bir etkisi olduğunu varsaymaktadır (şekil 1’e bakınız). Bu etki pozitif olarak gündeme geldiğinde biz teknolojik iyimserlikten bahsedebiliriz. Bu etki negatif olarak gündeme geldiğinde ise biz teknolojik kötümserlikten bahsedebiliriz. İşte bu bağlamda teknolojik iyimserlik ve teknolojik kötümserlik aslında teknolojik belirleyiciliğin normatif boyutları niteliğindedir (Fuchs, 2012: 387).

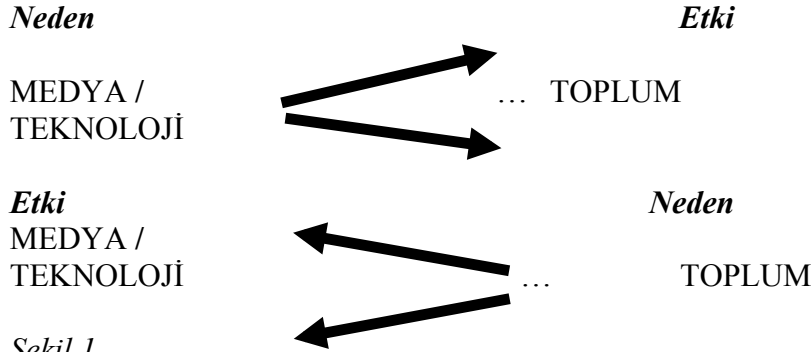
Fuchs’a göre teknolojik determinizm, teknolojinin toplumdaki rolünü abartır. Teknolojik determinizm, teknolojinin topluma gömülü olduğu gerçeğini ve insanların yaşadığı devrim ve huzursuzluklarda iktidar ilişkileri yerine teknolojiye isyan etmeyi yok sayıyor (Fuchs, 2012:

387). Teknolojinin bu anlamda yücetilmesi belki önemli olabilir, fakat yenilikleri elinde bulunduranların hükümetler, iktidarlar olduğunun da unutulmaması gerekir. Zira devletler, yeni teknolojileri daha çok savunma sanayinde kendi çıkarları doğrultusunda kullanır, ihtiyacı karşıladıktan sonra toplumun ya da bireyin kullanımına açar. Örneğin, Amerika’da internet önce ordunun hizmetinde kullanılmaya başlanmış, gerekli ilerleme sağlandıktan sonra bireylerin kullanımına açılmıştır. Bu ve bunun gibi teknolojik gelişmelerdeki art niyet noktasında toplumdan ziyade iktidarın yararı noktasında Fuchs önemli bir noktaya temas etmektedir. Teknolojik determinizmi savunanların konuya bu noktadan bakması yukarıda savundukları iyimserliğin de aynı zamanda içinde bir kötümserlik barındırabileceği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Teknoloji / Medya Determinizmi:

Teknolojinin Diyalektiği / Medya & Toplum:

Şekil 1

Medya teknolojisi ve toplum arasındaki mantıksal iki ilişki (Fuchs, 2012: 388).

Teknolojik iyimserlik ve teknolojik kötümserlik argümanlarıyla ilgili problem bunların sadece teknolojinin tek bir cephesiyle ilgilenmesi ve tek yönlü etkileri olduğu yönünde bir izlenim oluşturmasıdır (şekil 1’e bakınız). Bunlar teknolojik iyimserlik ve teknolojik kötümserlik argümanlarında teknoloji ve toplumsal diyalektik ve çelişkiler olmayıp bu nedenle bunlar aslında teknolojik bir belirleyicilik olarak tanımlanabilmektedir (Fuchs, 2012: 388). Fuchs’ın bu tanımlaması medya araçlarının birey ve toplumlar arasında çeşitli bilgi açıklarının ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

İletişim Araçları ile Ortaya Çıkan Bilgi Açığı

İletişim araçları, enformasyon teknolojileri ve internet erişiminde yaşanan çeşitli gelişmeler, bilgisayarları insanların gündelik yaşamında daha etkin bir araç haline getirmiştir. İnternet erişimi ile her türlü enformasyona ulaşma, gündelik yaşamda bankacılık, sağlık, eğitim gibi hizmetlerden kolayca yararlanma, farklı kimliklerle toplumsal iletişimde bulunma gibi olanaklar gelişmiştir. Bundan ötürü Manuel Castells’in deyişi ile bireyler artık küresel ve yerel olarak örülmüş, birbiriyle bağıntılı ağ toplumu içinde yaşamaktadırlar (Binark vd., 2009: 25).

Castells'in "birbiriyle bağıntılı ağ toplumu" betimlemesi ya da diğer düşünürlerin yerelin ve küreselin bilgisayar teknolojisi ile bütünleşmesinin sağlandığını iddia etmelerinin yanı sıra bu durumun aksinin de olabileceği gözden kaçmamalıdır. Zira bu olumlu görüşlerin karşısında yer alan araştırmacılar ise, teknolojiye ve bilgiye ulaşma ve bu kaynaklardan yararlanma konusunda yoksul ülkelerin, toplumların, sınıfların, toplumda eşit şartlara sahip olmayan insanların içinde buldukları durumun değişmeyeceğini, mevcut durumun daha da perçinleneceğini savunmaktadırlar. Yeni teknolojilerin toplumun sahip olduğu bilgi düzeyleri üzerinde ne gibi etkileri olabileceği tam manasıyla belli değildir.

James Ettema, kişisel bilgisayarların yaygınlaşmasının çoğu sorun hakkındaki bilgiye kolayca ulaşabilmeyi sağlayacağını belirtmekle birlikte bilgisayar teknolojisini kullanan gruplarla, kullanmayanlar arasındaki bilgi seviyelerinin ve bilgi açıklarının gelecek araştırmalar için önemli bir konu olma özelliği taşıdığını belirtmektedir. Yeni teknolojilerin kullanılmasına bağlı olarak oluşabilecek bilgi açıkları özellikle toplumun değişik katmanları için söz konusudur. Yeni iletişim teknolojilerinin fiyatları pahalı olduğu için bu teknolojilerden daha çok maddi durumu iyi olanlar yararlanabilecek, yeni teknolojilerin sunduğu bilgiler sosyoekonomik statüsü yüksek olan kesimin kullanımına açık olacaktır (Şeker Bektaş, 2005: 54).

Toplumun değişik katmanları üzerinden bilgi açığının derinliğini ölçmeye çalışan Ettema, etkili faktör olarak yeni iletişim teknolojilerinin pahalılığını göstermektedir. Bu günümüzde pek de geçerli bir neden olmamaktadır. Çünkü gün geçtikçe bu teknolojilere ulaşma imkânları daha kolay hale gelmekte ve bu teknolojiler daha da ucuzlamaktadır. Burada önemli olan toplumsal gelişmede ülkelerin sosyoekonomik ve kültürel değerlerde yaşam kalitesinin nasıl olduğunun göz ardı edilmemesidir.

Natan Katzman, bilgiye erişimin ve bilgiyi kullanmanın sosyoekonomik farklılıklara bağlı olmasının, yeni teknolojilerden eşit olmayan şekilde faydalanma ve bu teknolojilerin eşit olmayan kullanımının bilgi açıklarını arttırdığını belirtir. Katzman'a göre, düşük sosyoekonomik statülü insanlar iletişim teknolojilerine eşit olarak sahip değilse ve bu nedenle bu araçları eşit olarak kullanamıyorsa bilgi açığı artabilmektedir. Katzman, yeni iletişim teknolojilerinin, bilgi seviyeleri yüksek olan ve iletişim yeteneğine sahip olan insanlara, bilgi seviyeleri düşük olan insanlardan daha fazla bilgi kazandıracığını ve iki kesim arasında zaten var olan bilgi açığının daha da genişleyeceğini ileri sürmektedir. Maddi imkânları yerinde olan insanların iletişim teknolojilerinin eski açıkları kapatmadan önce yeni bilgi açıkları oluşturacağını vurgulamaktadır (Şeker Bektaş, 2005: 55-56). Bu nedenle de White ve Walker'ın ifade ettiği gibi "teknogerçekçi" olmak, ortaya çıkan bilgi açığının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

White ve Walker'a göre: "Teknogerçekçilik, bilgi çağı söylemleri olarak adlandırılan teknolojinin eşitsizlik ve tekelleşme gibi tüm toplum problemlerini çözebileceği düşüncesinin ya da toplumun mahremiyetini korumak ve küresel erişimi sağlamak gibi tüm teknoloji problemlerini çözebileceği inancının anlamsızlığını ortaya koymaya çalışır" (Akt: Kabakçı ve Odabaşı, 2004: 20).

Yeni medya (internet, sosyal medya) üzerine yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, yeni medyanın bilgi açıklarını daha da arttırdığı yönünde sonuçla ortaya koymaktadır. Bunun farklı sebepleri vardır. İnternete ve yeni iletişim teknolojilerine ulaşma imkânının yetersiz olması yani kısıtlılığı (ekonomik), yeni iletişim teknolojilerini (internet, sosyal medya, bilgisayar vb.) kullanma becerisinin eksikliği, yaş etkeni (bu teknolojileri daha çok gençlerin kullanması; beceri) bunlar arasındadır. Ayrıca, bireylerin internet kullanma sürelerinin farklı olması, internet kullananların çok farklı amaçlarla ve çok farklı internet sitelerini ve sosyal medyaları kullanmaları (dijital bölünme) vardır (Güz ve Yanık, 2017, 11).

Dijital Bölünme Sorunu

Bu tarz yaklaşımların yanı sıra tekno kötümser yaklaşımları daha iyi anlamamızı sağlayacak bir diğer önemli sorunda “dijital bölünme” sorunudur. Bireysel ve toplumsal yaşamı kökünden değiştirmekte; çok ciddi ekonomik, sosyal, kültürel ve politik sonuçlar doğurmakta olan teknoloji devrimi, “Bilgi ve iletişim teknolojilerine ve hizmetlerine eşit erişememe” adını verdiğimiz “Dijital Bölünme-Digital Divide” başta olmak üzere pek çok soruna da sebep olmuştur.

Dijital bölünme ya da sayısal uçurum, bilişim ve iletişim teknolojilerine eşitsiz erişimi ifade etmektedir. E-devlet politikalarının temel hedefinin e-demokrasi olduğu göz önünde bulundurulduğunda öncelikli olarak, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerine erişim konusundaki mevcut eşitsizliklerin (cinsiyete, yaşa, yerleşim yerine, eğitim durumuna ve sınıfsal konuma bağlı) ortadan kaldırılmasına yönelik asli bir politika geliştirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde e-devlet uygulamaları devlet ile yurttaş arasındaki mesafeyi kısaltmaktadır ancak bu durum enformasyon ve iletişim teknolojilerine erişebilirlik konusundaki mevcut eşitsizlikleri ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü “bilgiye erişebilenler ve erişemeyenler arasında ulusal ve uluslararası ölçekte giderek derinleşen uçurum yani dijital bölünme, demokratikleşmeyi sınırlandırdığı gibi, yönetim modelinin temel esasları arasında yer alan erişilebilirlik unsurunu da ciddi ölçüde tehdit etmektedir (Toktaş Arslantaş vd., 2012: 20). E-devlet sürecine olumsuz etki eden faktörlerden en önemlilerinden birisi, dijital eşitsizlik, yani e-devletin taraflarının bir ya da birkaçının zayıf kalması ya da birbirine uyum sağlayamamasıdır. Zaten günümüz kamu yönetiminin en çok karşılaştığı eleştirilerden birisi de vatandaşa her alanda fırsat eşitliğini sağlamaktan uzak olmasıdır (Çapar ve Vural, 2013: 1679). UNESCO’nun 2008 tarihli Enformasyon Okuryazarlığı Göstergeleri adlı çerçeve belgesinde belirtildiği şekliyle “sayısal bölünme ‘teknolojiye erişimdeki’ bölünmeden çok daha fazla bir şeydir; teknolojiyi kullanma becerileri olmaksızın daha büyük bir bölünme... ortaya çıkar” (Catts ve Lau, 2008, Akt: Taşdemir ve Fındık, 2017: 44). Ulusal ve ulus-üstü kuruluşların bu bakış açısını büyük oranda paylaştıkları görülmektedir. Örneğin, Avrupa Parlamentosu yayınladığı bir raporda bilişim teknolojilerinin ekonomide, siyasette ve gündelik hayatta çok önemli bir yere sahip olduğunu ancak kimi toplumsal grupların bu yeni teknolojileri yeterli düzeyde kullanamadıklarının altını çizer. Buna göre, Avrupa Birliği’ne üye ülkeler arasında olduğu gibi ülkelerin içinde yaşlılar ile gençler, eğitilmişler ile az eğitilmişler arasında da sayısal beceriler arasında bir bölünme vardır (Negreiro, 2015, Akt: Taşdemir ve Fındık, 2017: 44).

Dijital bölünme kavramı sadece sosyoekonomik faktörler ile açıklanabilecek bir sorun değildir. Noris’e göre: Dijital bölünme çok boyutlu bir kavram olup, üç farklı yönü vardır. Bunlardan küresel bölünme, sanayileşmiş ve gelişmekte olan toplumlar arasındaki internete erişim sapmalarını; sosyal bölünme, bir toplumdaki bilgi zengini ve bilgi yoksulları arasındaki farklılığı; demokratik bölünme ise, online toplum içinde kamu hayatına katılım için dijital kaynakları kullananlar ile kullanamayanlar arasındaki farkı ifade etmektedir (Akt: Kalaycı, 2013: 147).

Kenneth Keniston’a göre genel anlamda zengin ve güçlü bireyler ile fakir ve güçsüz bireyler arasındaki ayrım olarak düşünülen dijital bölünmenin analitik bir inceleme ile üç boyutu bulunmaktadır. Bunlar:

- 1) Endüstrileşmiş ya da gelişmekte olan bütün ülkelerde var olan zengin, eğitilmiş ve güçlü olanlarla olmayanlar arasındakiidir. Örneğin ABD’de yüksek gelirli ve eğitilmiş olanlarla düşük gelirli ve az eğitilmiş olanlar arasında bilgisayar sahipliği ve internet erişimi gibi konularda belirgin farklılıklar bulunmaktadır.

2) Daha az dikkat çeken lisan ve kültür alanlarındadır. Birçok ülke İngilizce ya da bir diğer batı Avrupa dilini konuşabilenler ile konuşamayanlar arasında bölünmüştür. Farklı kültürlerle sahip olanlar, göçmenler, ya da yaşadıkları ülkenin dilini bilmeyenler eğitimde ve iş hayatında başarılı olamamaktadırlar.

3) İlk ikisinden sonra kaçınılmaz olarak ortaya çıkan zengin ve fakir ülkeler arasındaki genişleyen uçurumdur (Aytun, 2013: 2). Dünya ülkeleri sıralamasında teknolojiyi kullanma becerisi ve imkânı olan Amerika, Kanada, Avustralya, Batı Avrupa Ülkeleri ile bu teknolojileri kullanamayan ya da yetersiz kullanan Afrika, Ortadoğu, Asya gibi bölgelerde bulunan ülkeler arasında ciddi bir dijital bölünme ve uçurumun ortaya çıkmasıdır.

Son yıllarda yapılan çalışmalarda internet gibi yeni iletişim teknolojilerine sahip olma, erişebilir olma ve kullanma birinci seviyede dijital bölünme olarak, internet ortamında farklı sayfaları/siteleri ve farklı sosyal medya ortamlarını kullanma ikinci seviyede dijital bölünme olarak ele alınmaktadır. Bu yolu izleyerek yapılan araştırmalar geleneksel medya ile kıyaslandığında yeni medyada çok daha fazla bir dijital bölünmenin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle bilgi açıklarının artmasının dijital bölünmeden dolayı gerçekleştiği görülmektedir. Son yıllarda internete ve sosyal medyaya erişimin ve katılımın artması ile internetin ve özellikle sosyal medya kullanımının bilgi açığını kapatan veya azaltan özelliğe kavuştuğu yönünde sonuçlar ortaya koyduğu gözlenmektedir. Öte yandan hem geleneksel medyada hem de yeni medyada bireylerin bilgi edinmelerini etkileyen etkenlerin başında ilgi ve motivasyon olduğu dile getirilse de eğitim değişkeninin motivasyon ve ilgiyi arttırdığı dikkate alınmalıdır (Güz ve Yanık, 2017, 11).

Dijital Bölünme Sonrası Demokrasi Sorunsalı

Sosyo-ekonomik faktörlerin yanı sıra, teknolojinin demokrasi ile ilişkisine değinmek de büyük önem arz etmektedir. Özellikle Ortadoğu coğrafyası başta olmak üzere, birçok ülkede sosyal medya ile devrimlerin gerçekleştiği ifade edilmekte, Batı'nın bu konuda yönlendirmelerinin ve desteğinin olduğu söylenmektedir. Teknoloji ve demokrasi ilişkisi üzerinden, sorunu şekillendirmeye çalıştığımızda, teknolojinin de tek başına demokrasiyi geliştiremeyeceği gerçeği ile karşılaşılmaktadır. Zira sadece teknolojinin etkisi ile demokrasinin gelişmesinin mümkün olduğunu söylemek çok da gerçekçi bir bakış açısını yansıtmamaktadır.

Özellikle Batılı birçok bilim insanının sosyal medyayı toplumsal devrim, demokrasi ve gelişmenin önemli bir silahı olarak görmesi, literatürde *siber-üyopyacılık* kavramını ortaya çıkarmıştır. Sosyal medyanın demokrasinin olmadığı ülkelerde demokrasiyi sağlamada çok önemli bir konumda gösterilmesinin yeterli olamayacağı aşikârdır. Demokrasi denen önemli evrensel bir olgunun sadece bu yönüyle gelişebileceğini düşünmenin, akıllara dünyanın süper güçlerinin demokrasi vaadiyle gelişmemiş olan ülkelerdeki akıl almaz sömürgelerini getirmektedir. Bu yönleri ile demokrasi bir sorunsal olarak irdelenmeye muhtaç bir hal almaktadır.

Evgeny Morozov, internetin demokrasiye olumlu etkileri noktasında kendisinin de bir "*siber-ütopyacı*" (Morozov'un nitelemesi) olduğunu ancak "*İnternet Yanılsaması*" kitabının yazılma süreci ile bunun değiştiğini ifade etmektedir. Morozov, yeni ideolojiyle yüzleşmek ve demokrasiyi yaymak konusundaki süregelen olumsuz etkilerine karşı önlem almak gerektiğine vurgu yapmaktadır. Örneğin, "çok sayıda bloggerın ve yeni medya girişimcisinin Batıdan çok yüksek fonlarla desteklenmesi, etkisi düşük projelerde çalışmayı, daha basit, sürdürülebilir ve hepsinden önemlisi etkili 'kendi' projelerinde çalışmaya tercih etmesi"(Morozov, 2011: xv) bu fikrin değişmesinde önemli bir adım olarak ifade edilmektedir. Burada kendi çıkarları doğrultusunda kitleleri kontrol etmek isteyen ve onları gözetleyen iktidarların, kendi kontrolü

altında kitlelere müdahalede bulunması, demokrasinin internet (yeni iletişim teknolojileri) ile neden gelişmeyeceğini gösteren en önemli faktör olmaktadır.

Siber-ütopyacılık kavramı yerine internet ve demokrasi bağlamında Morozov, “*internet-merkezcilik*” kavramını öneriyor. Morozov’a göre, internet-merkezcilik diğeri gibi bir çeşit inançlar kümesi değil, demokrasinin promosyonu dahil kararların nasıl alındığı ve uzun dönem stratejilerinin nasıl oluşturulduğunu içeren bir aksiyon (hareket) felsefesidir. Siber-ütopyacılık ne yapılması gerektiğini öne çıkarırken, internet-merkezcilik nasıl yapılması gerektiğini öne çıkarır. Her ne kadar ütopyacılar internet-merkezci ise de internet-merkezciler tam olarak ütopyacı değildirler. Aslında çoğu kendilerini büyük kuramcılıktan uzak durarak ölçülebilir sonuçları hedefleyen pragmatik bireyler olarak görür (Morozov, 2011: xvi). İnternet-merkezciliğin çözüme daha yakın olduğuna vurgu yapan Morozov, internetin ortaya çıkarabileceği risk ve yanlısalar açısından daha gerçekçi ölçümler yapılmasının, internetin etkileri konusunda iyi yoğrulmuş ve tarafsız bir değerlendirmeyi yerel zemine çok iyi oturtmakla mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Morozov’un internet merkezciliğine verilebilecek en iyi örnek teknoloji eleştirmenlerinin teknolojiye yaklaşımıdır.

Kendilerini teknoloji eleştirmenleri olarak nitelendiren teknogerçekçilerin hedefi, teknolojiyi ne baş tacı yapmak ne de ondan uzak durulmasını sağlamaktır. Hedef, teknolojiyi anlamak ve teknolojiyi temel insan değerleri ile tam olarak uyumlu bir şekilde hayata geçirmek ve kullanmaktır. Teknogerçekçiler, teknolojiyle yaşadığımızı fark edip, çözümler aramak ve teknolojiyi kör bir akış içinde sürüklenerek değil, kendi yaşam biçimimize yakışan, değerlerimize uygun düzenlemelerle yaşamamız gerektiğini savunmaktadırlar (Kabakçı ve Odabaşı, 2004: 22).

Sonuç

Sosyoekonomik statü üzerine kurulan, bilgi açığı hipotezi ya da kuramı bilgiye kolay ulaşmanın daha şanslı olduğunu belirtmektedir. Aradaki uçurumun büyümesi yeni teknolojilerin kullanımı ile elde edilen bilgiye dayandırılmakta ve bunun sonucunda da elde edilen bilgi ile statümüze güç kattığımız belirtilmektedir. Burada asıl dikkat etmemiz gereken, bilgi ve yeni iletişim teknolojileri ve bu teknolojilerle sağlanan bilginin elde edilmesi değil, bilginin işe yarayıp yaramadığının sorgulanmasıdır. Çünkü çalışmamızda da ifade ettiğimiz gibi, bilgi açığı dünyada sadece yeni teknolojileri elde ederek çözülebilecek bir sorundan ziyade, sosyoekonomik birçok faktöründe yeniden değerlendirilmesini, ciddi bir altyapının üretimi ve yeniden üretimi ile çözülmesi gereken bir sorundur.

Dünyada milyarlarca insan interneti (yeni iletişim teknolojileri) kullanıyor olabilir, ancak hangi coğrafyada, hangi şartlarda ve hangi yönetim anlayışlarında bu teknolojiyi kullandığı üzerine yerel değerlendirmeler yapmak, internetin demokrasi getirip getirmediği ile ilgili daha anlamlı sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Burada ülkeler arasındaki dijital bölünmenin artmasının nedenleri en iyi şekilde sorgulanmalı ve değerlendirilmelidir. Eğer enformasyon ve iletişim teknolojilerine kapsamlı erişim, bir ülkeye avantaj sağlıyorsa, erişim seviyesinde gecikme diğer ülke için dezavantaj oluşturuyor ve açığın büyümesine neden oluyor. McLuhan’ın “Küresel Köy” ifadesi ile dünya sınırlarını ortadan kaldırdığı tekno iyimser yaklaşıma göre, her şey yolunda gidiyormuş gibi gözükabilir. Ancak bu durumun gelişmiş ülkeler için geçerli olduğunu ifade etmek hiç de yanlış olmayacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde ve üçüncü dünya ülkelerinde gelişmiş ülkelere oranla teknolojinin eşitsiz kullanımı meseleye tekno kötümser bakmamızı zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte, bu kötümser bakış açısının araştırmacıları, devletleri, kurum ve kuruluşları teknogerçekçiliğe iten önemli bir güç olacağı da unutulmamalıdır.

Tekno iyimser ya da tekno kötümser yaklaşımların aksine bilgi açığı gibi sorunlara “teknogerçekçi” yaklaşmak daha anlamlı sonuçların elde edilmesi adına önemlidir. Çünkü

teknolojiyi eleştirmek ya da baş tacı etmek yerine gerçekçi bir bakış açısı ile sorunu ele almanın kısa zamanda dünyada bu açığın kapanması adına daha yararlı olacağı açıktır. Determinist bakış açılarının şiddetle eleştirildiği günümüz dünyasında, Morozov gibi düşünürlerin meseleyi ülkelerin demokrasisinin gelişmesi için yerel zeminde değerlendirmeye tabii tutması, bilgi açığı sorununun giderilmesi açısından daha gerçekçi bir yaklaşımdır ve bu bağlamda dünya geleceği açısından bu yaklaşım daha etkili ve verimli sonuçlar doğuracaktır.

Kaynakça

- Aytun, Cengiz. (2006). Enformasyon Toplumu Sürecinde Dijital Bölünme, <http://ab.org.tr/ab06/bildiri/101.doc>. Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2013
- Binark, Mutlu., Toprak, Ali vd. (2009). Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: “Görülüyorum Öyleyse Varım!”, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Castells, Manuel. (2008). Ağ Toplumunun Yükselişi, Çev: Ebru Kılıç, 2.Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çapar, F. ve Vural, Ömer Faruk. (2013). E-devletleşme önündeki engel: Dijital eşitsizlik. *International Journal of Human Sciences*, Vol:10(1).
- Dolgun, Uğur. (2008). Şeffaf Hapisane Yahut Gözetim Toplumu: Küreselleşen Dünyada Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri, 1.Baskı, Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Fuchs, Christian. (2012). Social Media, Riots, and Revolutions, *Capital & Class*, vol:36.
- Göker, Aykut. (Eylül 2001). Bilim ve Teknoloji Politikalarına Giriş İçin ‘Enformasyon Toplumu’ Üzerine Kavramsal Bir Bakış Denemesi, *TTGV Dergi*.
- Güz, Nurettin. ve Yanık, Hayrullah. (2017). Bilgi Açığı Hipotezi ve Yeni Medya, *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2.
- Kabakçı, Işıl ve Odabaşı, Ferhan. (2004). Teknolojiyi Kullanmak ve Teknogerçekçi Olabilmek, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir: SBE Yayınları.
- Kalaycı, Cemalettin. (2013). Dijital Bölünme, Dijital Yoksulluk ve Uluslararası Ticaret, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 3.
- Mattelart, Armand. (2012). Bilgi Toplumun Tarihi, Çev: Halime Yücel Altınel, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morozov, Evgeny. (2011). *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*, ABD: Public Affairs.
- Mutlu, Erol. (2012). *İletişim Sözlüğü*, 6.Baskı Ankara: Sofos Yayınları.
- Şeker Bektaş, Tülay. (2005). *İnternet ve Bilgi Açığı*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Taşdemir, Babacan ve Fındık, Derya. (2017). Sayısal Bölünmenin Sosyo-Ekonomik Boyutu: Türkiye’de Yetişkinlerin Bilişim Teknolojileri Kullanım Becerileri ve Kültürel Sermaye İlişkisi, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:28.

- Toffler, Alvin. (2008). Üçüncü Dalga, Çev: Selim Yeniçeri, İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Toktaş Arslantaş, Selma, Binark, Mutlu vd. (2012). Türkiye’de Dijital Gözetim T.C. Kimlik Numarasından E-Kimlik Kartlarına Yurttaşın Sayısal Bedenlenişi, e-Baskı, İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği Yayınevi.
- Yaylagül, Levent. (2010). Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar, 3. Baskı, Ankara: Dipnot Yayınları.